

Jak číst Donalda Trumpa?

V záplavě reakcí na zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem dominovala v zásadě tři slova – překvapení (resp. šok), revolta a nejistota. Překvapení panovalo nad výsledkem voleb, který téměř nikdo nepředvídal ani nečekal. Revoltou proti establishmentu je výsledek vysvětlován. A slovo nejistota asi nejvíc doprovází spekulace o tom, jaká bude budoucí domácí a zejména zahraniční politika 45. prezidenta USA. Rozeberme si nyní všechny tři roviny podrobněji.

Šok jako bumerang politické korektnosti

Je faktem, že drtivá většina průzkumů veřejného mínění favorizovala Hillary Clintonovou. A je rovněž faktem, že rozdíl v predikcích a ve výsledku se při klíčových hlasováních neobjevuje poprvé. Prakticky stejný příběh jsme viděli v případě referenda o Brexitu. Mnozí nyní očekávají, že se podobné vzorce mohou opakovat příští rok u parlamentních voleb ve Francii nebo dokonce v Německu.

V českém diskurzu se často říká, že průzkumům veřejného mínění nemá cenu věřit. Lidé soudí, že průzkumy jsou nereprezentativní nebo předem ovlivněné či zaplacené. V tomto mínění se odráží rozšířená nedůvěra vůči našim státním i veřejně etablovaným institucím. Ano, čísla se od reality často liší i u nás (např. tradiční podhodnocení komunistů v průzkumech po revoluci 1989), ale pokud jde o trendy, zatím nedošlo k takovému faux pas jako v USA či Británii. V jejich případě ale nelze selhání svádět na agentury či podplácení ze strany klientů, protože stejných chyb se dopouštěly agentury i média bez ohledu na to, zda byly blízko tomu či onomu politickému klientovi. Všeobecnou důvěru v průzkumy odrážely i kurzy sázkařů. Obecně se také soudilo, že mají-li před sebou lidé volbu mezi určitou „jistotou“ a mezi jistým „rizikem“, kloní se nerozhodnutí zpravidla k jistotě. Přestože americké a britské průzkumy předvíдалy jistotu, přestože ekonomiky obou zemí v čase hlasování rostly a prokazatelně se vymanily z krize, lidé překvapivě volili riziko (a s ním spojenou naději na změnu).

Podrobná data a analýzy zatím nejsou k dispozici. Zdá se ale, že rozpor mezi predikcí a výsledky byl způsoben především tím, že část respondentů neříkala v průzkumech pravdu. Viděno z odstupu je vysvětlitelné proč. Pamatujeme si, jaký obraz o kandidátech šířila celé měsíce mainstreamová média a mluvčí z řad špiček politické korektnosti. Všichni jsme sledovali – v novinách, televizích i na internetu – stále stejné obrázky: na jedné straně usměvavá Clintonová, na druhé straně šklebící se Trump. Všichni jsme mohli na adresu Trumpa číst stále stejné nálepky – „rasista“, „sexista“, „mysogyn“, „lhář“ nebo „blázen“. (Podobné nálepky bylo možno číst na jaře na adresu Brexitu – „hospodářská katastrofa“, „konec Evropy“, „nacionalisté“.) Trump si ono nálepkování ze strany strážců politické korektnosti vykoledoval svým drsným, byť srozumitelným jazykem, kterým se proti politické korektnosti sám vymezoval. Část jeho příznivců se proto v průzkumech, který je sociální interakcí, zřejmě bála či

styděla přiznat barvu, ale u voleb, které jsou intimním aktem, mu svůj hlas bez zábran dala. Možná právě proto, aby protestovala proti všeobjímající doktríně politické korektnosti, která svazuje jejich životy a omezuje svobodu jejich vyjadřování (stejně je možné vysvětlit i podhodnocení komunistů u nás, když antikomunismus ještě patřil ve slušné společnosti k bontónu). Mnoho lidí už má dost toho mluvit jinak doma a jinak na veřejnosti. Politická korektnost se tak jejím proponentům vrací v demokratických a svobodných volbách jako bumerang.

„Retro“ versus „Metro“ a účtování s Obamou

Revolta proti politické korektnosti ale neobstojí jako výlučná interpretace výsledků amerických voleb. Výsledek je nutno číst jako širší vzpuru proti establishmentu, proti tzv. společenským elitám (slovo „takzvaný“ používám proto, že v realitě tyto elity už dávno nehrají „vůdčí“ roli ve společnosti, protože je nikdo nenásleduje), proti ideologii multikulturalismu a proti různým konceptům sociálně-kulturního inženýrství, které se Amerikou i celým Západem šíří jako lavina. Ale zároveň výsledek také odráží normální pohyb kyvadla na pravo-levé ose a přirozené, pravidelné střídání stráží v Bílém domě.

Hodně se mluví o tom, jak je Amerika rozdělená. Některé dělicí linie nejsou nové, volební mapy USA vykazují v posledním čtvrtstoletí pozoruhodně stabilní preference. Demokraté („modří“) tradičně ovládají Západní pobřeží, Novou Anglii a oblast Velkých jezer, zatímco republikáni („červení“) ovládají Jih, Texas a Středozápad. Byznysmen John Sperling o tom v roce 2004 napsal knihu „*Velký předěl (The Great Divide)*“, v níž modrou Ameriku označil jako „Metro“ a červenou jako „Retro“. Podle Sperlinga, který se sám hlásil k demokratům a také je vydatně sponzoroval, je Metro-Amerika domovem městských pokrokařů a vizionářů, kteří hledí do budoucnosti, kdežto Retro-Amerika je domovem zpátečnických venkovských vidláků, kteří jsou beznadějně ukotveni v minulosti. Sperling v knize argumentoval, že hlavní politický střet se v USA už nevede mezi levicí a pravicí, ale je dán kulturně-civilizačními rozdíly, a protože podle něj v Metro Americe žije 65% obyvatel, předložil svou knihu demokratům jako jakýsi návod, jak vyhrávat příští volby. Receptem mělo být ignorovat Retro-Ameriku a napřít veškeré úsilí v kampaních na Metro-Ameriku. Demokraté si tím postaví jakési gravitační jádro, které pak svým vlivem sjednotí rozdělenou zemi.

Osm Obamových let s progresivní sociálně-kulturní agendou, favorizované postavení Clintovové i vleklé problémy republikánů při hledání kandidátů jako by dávaly Sperlingovi za pravdu. Ale pak přišel šok v podobě vzpoury Retro-Ameriky. Ale nejen to. Trumpovo vítězství navíc změnilo volební mapu a přepólovalo voličské preference, když republikáni velmi úspěšně lovili hlasy v průmyslových oblastech severovýchodu (Pensylvánie, Wisconsin, Michigan, Ohio), které se počítali k Metro-Americe a kde až dosud vládla levice. Trump svou rétorikou a sliby dokázal přitáhnout hlasy nižší střední třídy i dělníků, kteří jsou frustrováni ze ztráty pracovních míst po odchodu firem do Číny a Mexika.

Levicoví liberální demokraté uvádějí jako důvod porážky v této části USA malou ochotu či schopnost lidí adaptovat se na globalizovaný svět. Jistě je v tom kus pravdy, ale nevysvětluje to, proč Trump uspěl i v jiných tzv. „swing“ státech, například v Severní Karolině, která se nepotýká s restrukturalizací tradičního průmyslu, ale je naopak jedním z center high-tech služeb (a tudíž by už dávno měla patřit do Retro-Ameriky), nebo na Floridě, kde rozhodující voličské skupiny tvoří senioři a hispánci. Tady si levice při vysvětlování porážky pomáhá identitární ideologií (podle rasových, genderových a religiózních kritérií) a mluví o domnělé poslední vzpouře „bílého muže“ či „nechuti vyslat do Oválné pracovny ženu“, ale realita je složitější a pestřejší, jak ukazují již dostupná data. Např. mnoho hispánců nejen na Floridě volilo překvapivě Trumpa, který chce omezit příliv nových přistěhovalců a vrátit část ilegálů do zemí jejich původu, neboť již usazení a integrování hispánci se nově příchozích obávají jako levné konkurence na pracovním trhu. Možná stejné důvody vedly i mnoho černochoů k tomu, aby v rozporu s očekáváním volili Clintonovou v daleko menší míře než předtím Obamu. Důvodem nemusí být jen barva pleti toho či onoho politika, ale třeba i naděje, které černoši vkládají do Trumpa a jeho plánu zastavit federální financování nelegálních přistěhovalců ve velkých městech. Méně peněz na ilegály může totiž znamenat více peněz pro ně. Mimochodem – je pozoruhodné, že v USA chybí vážnější diskuse o tom, proč se po osmi letech Obamova vládnutí a v době ekonomického boomu potýkají USA s největšími rasovými nepokoji od konce šedesátých let.

Tím se dostáváme k dědictví odcházejícího prezidenta. Na jaře, když už bylo jasné, že se ve volbách střetnou jen problematičtí kandidáti, konstatoval konzervativní novinář David Brooks, že ač to říká nerad, možná se mu ještě bude stýskat po „integritě, lidství, dobrých mravech a eleganci, které vyzařovaly z Obamy“ i tehdy, když hájil nehajitelné. Je to svým způsobem dobrý postřeh, i když lidské dílo zpravidla nehodnotíme podle toho, jak při něm člověk vystupuje, ale jaké přináší výsledky. A v tomto smyslu není bilance Obamova vládnutí vůbec dobrá. Zejména v zahraniční politice selhával (zejména ve vztazích s Ruskem a na Blízkém východě) a Spojené státy jsou teď jednoznačně zemí s menší autoritou a respektem ve světě, než když se funkce ujímal.

Vraťme Americe její velikost

Třetím klíčovým slovem je nejistota. Co můžeme od Trumpa jako prezidenta čekat? Před volbami se v Praze četla kniha Tomáše Klvani: „*Fenomén Trump: Poslední vzpoura bílých mužů*“. Jde o zajímavý psychologický portrét Trumpa i americké společnosti ve světle kampaní na sociálních sítích. Mnohé postřehy autora stojí za zaznamenání a kniha za přečtení. Ale číst ji mělo smysl před volbami – jako důvod, proč se Trumpa štítit, i jako analýzu toho, jakou roli dnes hrají emoce v kampaních a politických střetech. K pochopení toho, o čem bude Trumpovo vládnutí, nám však kniha nemůže. Lepší je posunout se od kovaříčka přímo ke kováři a přečíst si knihu „*Crippled America: How To Make America Great Again*“, kterou napsal Trump a v českém překladu vyšla pod názvem: „*Vraťme Americe její velikost*.“

Nejdřív to chce odhodit zábrany, neboť předvolební knihy jsou vždy agitkou a propagandou. Tato kniha je navíc typicky „trumpovská“, plná autorova zbytnělého ega, ješitnosti a vychloubání. Ale k pochopení toho, o co mu jde, proč si získal podporu doma a co od něj čekat v zahraničí, má smysl ji číst. Hned v úvodu Trump píše: „Amerika opět potřebuje začít vítězit. Nikdo nemá rád věčné poražené a nikdo nemá rád, když si z něho jiní dělají otloukánky... Máme prezidenta, který se pokouší vypadat drsně a kreslí čáry v písku, jenže pokud tu čáru někdo překročí, nenese vůbec žádné následky... Nevystupujeme razantně. Nehrozíme, že neodejdeme od stolu. Co víc, my od něj opravdu neodejdeme... Zatímco píši tyto řádky, ruský prezident Vladimír Putin pracuje na tom, aby vyšachoval našeho prezidenta – sestavuje v Sýrii koalici... Na Středním východě jsme promarnili doslova biliony, přičemž se za ně nemůžeme pochlubit vůbec ničím – až na to, že jsme si popudili svého nejlepšího spojence, Izrael...“ Zlatá slova, chce se dodat.

Hlavní heslo kampaně si Trump vypůjčil od Reagana. Snaha pozdvihnout Americe sebevědomí je patrná na každé stránce a volební úspěchy slavil Trump především mezi lidmi, jejichž sebedůvěra byla dominujícím diskursem oslabována. Často se říká, že Trump nemá program, ale v názorech na občanská práva a svobody, vnitřní bezpečnost, daně nebo vzdělání je v zásadě konzervativní s tím, že klíčová témata dnešního amerického konzervatismu se posouvají od striktně ekonomického zaměření, které bylo typické v reaganovských časech, k sociálně-kulturní agendě. To ale není nic typicky trumpovské, analogické tendence vidíme i jinde, což souvisí s tím, jak se levicová, sociálně-demokratická agenda posunula v ekonomické oblasti do středu, zatímco v sociální a kulturní politice přijala za své neomarxistická východiska a přetavila je v radikálně progresivistickou agendu a hájení zájmů různých menšin a skupin. Mlčící většina pak hledá zastání jinde.

Trump je ovšem svým založením především byznysmen. Jeho svět není založen hodnotově, ale ve sféře *quid pro quo*, něco za něco, nebo má dáti – dal. Zahraniční politiku bude chápat jako vztahy, které mají transakční povahu. Nepředvídatelnost u jednání chápe Trump jako taktickou výhodu, odkrývat karty předem považuje za chybu. Bude méně slov o přátelství a více o zájmech a síle. Očekávejme méně diskusí o lidských právech v zemích, kde USA nemají životní zájmy, a naopak více reálpolitiky na úrovni mocností. To bude mít samozřejmě implikace pro vnější svět. Například menší státy jsou v reálné politice, která je víc o síle a méně o ideálech, znevýhodněné. Československo, resp. Česko těžilo v minulosti spíš z toho, když seděli v Bílém domě idealisté (W. Wilson v roce 1918, F.D. Roosevelt a H. Truman v roce 1945, R.Reagan před rokem 1989 a B. Clinton v době našeho přijetí do NATO).

Některé státy střední a východní Evropy mají obavy, aby je USA pod Trumpovým vedením „neprodaly“ Rusku. Newt Gingrich, člen Trumpova volebního týmu a možný budoucí ministr zahraničí, se nedávno nechal slyšet, že „Estonsko je předměstím Petrohradu“ a je otázkou, zda kvůli němu „mají USA riskovat jadernou válku“. Bude proto třeba připomenout, že to byl právě Gingrich, který napsal do republikánského

programu pro volby v roce 1994 požadavek na rozšíření NATO. Nemůže jen tak hřešit, že se na to už zapomnělo. Spojenci USA, kteří odebírají americké zbraně (Polsko, Rumunsko, Jižní Korea, Japonsko, Británie, Izrael, aj.), nemusí mít velké obavy, protože obranný průmysl ve Washingtonu připomene, jaké jsou zájmy USA.

Obavy ale vyvolávají reakce v Evropě. Přitom Trump se ještě ani nedotkl evropské „posvátné krávy“ – v kampani totiž slíbil, že odstoupí od Pařížské dohody o boji proti klimatickým změnám. Německá kancléřka v reakci na volby Trumpa školila z menšinových a genderových práv, předseda EK Juncker oznámil, že „Trump ohrožuje svět“ a pozval si ho na kobereček. Když „ministřyně zahraničí“ EU svolala hystericky na minulou neděli summit k diskusi o amerických volbách, bylo to příliš nejen na britského ministra Borise Johnsona, který vzkázal, že nevidí důvod, proč se účastnit „všeobjímajícího kňourání“, ale i pro ministry Francie a Maďarska, kteří také nedorazili. Vážně hrozí, že se Bruselu nebude vysmívat jen Putin, ale i Trump. Mohli bychom se smát také, kdyby nebylo v sázce příliš mnoho. Udržení pevné vazby mezi USA a Evropou je v životním zájmu Západu. Trump v kampani jasně říkal, že USA dostojí aliančním závazkům, pokud na nich nebudou prodělavat. Evropané – Němci počínaje a námi konče – své závazky ve výdajích na obranu neplní. Bude-li tento přístup pokračovat a dostane-li Trump jinde lepší nabídku, můžeme mít skutečně problém.

Alexandr Vondra, 15.11.2016, psáno pro Týdeník Echo